

Vägledning till

Nordiskt Orofacialt Test - Screening

NOT-S

NOT-S har utarbetats av Merete Bakke, Köpenhamn, Birgitta Bergendal, Jönköping, Anita McAllister, Linköping, Lotta Sjögren, Göteborg och Pamela Åsten, Oslo med stöd av Nordisk förening för Funktionshinder och oral Hälsa, NFH.

Nordiskt Orofacialt Test NOT-S – screening

Anvisningar för genomförande

Screeningen är avsedd för personer från tre års ålder som uppvisar svårigheter med tal, tuggning eller sväljning. Man bör försäkra sig om att patienten kan medverka till undersökningen och förstår instruktionerna. För barn under 12 år genomförs undersökningen i samverkan med en vuxen med goda kunskaper om barnet, t ex nära anhörig, vårdnadshavare eller assistent. Detsamma gäller för ungdomar, vuxna och äldre med nedsatt autonomi.

Syftet är att kunna identifiera områden hos den enskilde individen som påvisar orofacial dysfunktion och som behöver utredas vidare (Bakke et al. 2007). NOT-S kan även användas på gruppnivå för kartläggning av orofaciala funktioner vid olika diagnoser/sjukdomar. Kartläggningar av denna typ finns (2016) publicerade för adenotonsillär hypertrofi, ektodermal dysplasi, Parkinsons sjukdom, Prader-Willi syndrom, oromandibulär dystoni, Treacher Collins syndrom, käkledsbesvär, astma, cerebral pares och multipel skleros (Lundeborg et al. 2009, Bergendal et al. 2009, Bakke et al. 2011, Saeves et al. 2011, Bakke et al. 2012, Åsten et al. 2012; 2014, Kobayashi et al, Amato et al 2015, Edvinsson et al 2016, Pinto et al 2016 och Gonçalves et al 2016). Genom att samla referensdata samt identifiera grad och typ av problem inom olika patient- eller åldersgrupper är det möjligt att skapa *orofaciala dysfunktionsprofiler* som underlag för jämförande studier (t ex McAllister och Lundeborg 2013, Bergendal et al 2014).

NOT-S kan användas av olika typer av vårdpersonal efter kortvarig instruktion. Det finns inga speciella krav på utrustning förutom *NOT-S bildmanual och undersökningsformulär*.

Den anamnestiska delen genomförs som en strukturerad intervju. Undersökaren ställer frågan, förklarar och frågar vidare vid behov, tolkar svaret och fyller i formuläret med X = "Ja", 0 = "Nej" eller — = "Ej bedömt".

Undersökningen omfattar typiska symtom och observation av olika orofaciala funktioner.

- *NOT-S intervju* innehåller sex domäner – sensorik, andning, vanor, tuggning och sväljning, dregling samt muntorrhet (I–VI).
- *NOT-S undersökning* innehåller sex domäner – ansiktet i vila, näsandning, mimik, tuggmuskel- och käkfunktion, oral motorik samt tal (1–6).
- *NOT-S total score* kan variera från 0 till 12. Varje avsnitt ger maximalt *ett* score även om flera frågor i samma avsnitt besvarats positivt. Normdata för barn varierar typiskt mellan 0 och 4 och för ungdomar och vuxna mellan 0 och 2.

Anvisningar för fortsatt utredning efter screening med NOT-S

Frågor att ta ställning till inför fortsatt utredning och eventuell remittering:

- Förklaras symtomen av en tidigare känd diagnos?
- Är patientens svårigheter medfödda eller förvärvade?
- Om patienten har en förvärvad sjukdom – när uppstod den?
- Hur ser sjukdomsförloppet ut?

I tabellerna nedan föreslås följdfrågor (grön bakgrund) som är tänkta att ge vägledning inför fortsatt utredning. Associerade frågeställningar (blå bakgrund) hänvisar till andra domäner som ofta är associerade med den aktuella domänen. I kolumnen längst till höger (rosa bakgrund) föreslås vilka symtom som kan behöva utredas vidare. Dessa symtom återfinns i Tabell 2 som ger vägledning när det gäller val av remissinstans.

Tabell 1. NOT-S intervju

<p>I</p>	<p>Sensorik</p> <p>A. Får du kvälningar när du borstar tänderna? Händer det nästan varje gång?</p> <p><i>Beskrivning: Uppenbara obehag såsom kvälning, kräkning eller vägran (ökad känslighet).</i></p> <p>► <i>Följdfråga: Förekommer kvälning eller kräkning även i andra situationer?</i></p> <p>B. Stoppar du så mycket mat i munnen att det blir svårt att tugga? Händer det dagligen?</p> <p><i>Beskrivning: Känner inte när det är fullt i munnen (minskad känslighet).</i></p> <p>► <i>Följdfrågor: Känner du om du har mat runt munnen när du äter? Känner du om du har matrester kvar i munnen efter måltid?</i></p>	<p>Symtom</p> <p>Överkänslighet i munhålan.</p> <p>Underkänslighet i munhålan.</p>
<p>II</p>	<p>Andning</p> <p>A. Använder du något andningsstöd?</p> <p><i>Beskrivning: CPAP, respirator, syrgas eller annat.</i></p> <p>► <i>Följdfråga: Vad är orsaken till att du har andningsstöd?</i></p> <p>B. Snarkar du mycket när du sover? Händer det nästan varje natt?</p> <p><i>Beskrivning: Snarkning eller sömnapné. Gäller ej besvär vid astma eller allergi.</i></p> <p>► <i>Följdfråga: Förekommer andningsuppehåll eller kraftig inandning ("kippar efter luft") under sömn?</i></p>	<p>Andningshinder.</p> <p>Försvagad andningsmuskulatur.</p>
<p>III</p>	<p>Vanor</p> <p>A. Suger eller biter du på naglarna, fingrarna eller föremål varje dag?</p> <p><i>Beskrivning: Napp och fingersugning bedöms ej under 5 års ålder.</i></p> <p>B. Suger eller biter du på läppen, tungan eller kinden varje dag?</p> <p>C. Biter du ihop hårt eller gnisslar du tänder på dagen?</p> <p>► <i>Följdfrågor: Finns det neurologiska symtom som t ex epilepsi eller motorisk funktionsnedsättning Finns det psykisk stress och/eller allmän oro? Förekommer bitsår på läppar, kinder eller tunga?</i></p>	<p>Bettavvikelse</p> <p>Tandslitage</p> <p>Mjukdelsskador</p>

<p>IV Tuggning och sväljning</p>	<p>A. Äter inte med munnen (har nässond, gastrostomi eller annat).</p> <p>B. Har du svårt att äta vissa konsistenser av mat</p> <p><i>Beskrivning: Exkludera allergier och specialkost t ex vegetarisk, vegan, glutenfri etc.</i></p> <p>▶ <i>Följdfrågor: Vilka konsistenser utesluts och varför? Påverkas din tuggförmåga av tandproblem eller smärta</i></p> <p>C. Tar det 30 min eller mera för dig att äta ett huvudmål?</p> <p>▶ <i>Följdfråga: Vad är orsaken till att det tar lång tid att äta?</i></p> <p>D. Sväljer du stora bitar utan att tugga?</p> <p>▶ <i>Följdfråga: Vad är orsaken till att tuggan sväljs obearbetad?</i></p> <p>E. Hostar du ofta vid måltiderna?</p> <p><i>Beskrivning: Förekommer vid nästan varje måltid.</i></p> <p>▶ <i>Följdfrågor: Blir rösten gurglig efter måltid? Har du haft upprepade luftvägsinfektioner/lunginflammationer? Sätter du ofta i halsen?</i></p> <p>▶ <i>Följdfråga: Är vikten tillfredsställande i förhållande till längd och ålder?</i></p>	<p>Försenad ätutveckling</p> <p>Aptitlöshet</p> <p>Tuggsvårigheter</p> <p>Dålig munhälsa</p> <p>Käkledsbesvär</p> <p>Sväljsvårigheter</p> <p>Undernäring</p>
<p>V Dregling</p>	<p>A. Får du saliv i mungipan eller på hakan nästan varje dag?</p> <p><i>Beskrivning: Behöver torka runt munnen. Gäller ej vid sömn.</i></p> <p>▶ <i>Följdfråga: Är dregling ett problem för dig, för din familj eller för din omgivning?</i></p>	<p>Dregling</p> <p>Neurologisk avvikelse</p>
<p>VI Muntorrhet</p>	<p>A. Måste du dricka för att kunna äta ett kex?</p> <p>▶ <i>Följdfrågor: Använder du någonting för att fukta munnen på dagtid? Vaknar du om natten för att du är törstig? Besväras du av torra och spruckna läppar nästan varje dag. Tar du dagligen medicin/mediciner?</i></p> <p>B. Har du sveda i munslemhinnan eller på tungan?</p> <p><i>Beskrivning: Återkommande sveda eller brännande smärta minst en gång i veckan. Gäller ej tandvärk eller blåsor i munnen.</i></p> <p>▶ <i>Följdfrågor: Har du svampinfektion i munnen? Har du vitaminbrist eller järnbrist?</i></p>	<p>Muntorrhet</p> <p>Svampinfektion</p> <p>Vitamin- eller järnbrist</p>

Tabell 2. NOT-S undersökning

<p>1</p>	<p>Ansiktet i vila</p> <p>A. Asymmetri</p> <p>Beskrivning: Gäller både skelett och mjukdelar.</p> <p>B. Avvikande läpposition</p> <p>Beskrivning: Öppen mun eller annan avvikelse mer än 2/3 av tiden.</p> <p>► Associerade frågeställningar: Förekommer dregling? Jmf "V. Dregling". Är patienten muntorr? Jmf "VI. Muntorrhet". Förekommer andningssvårigheter? Jmf "II. Andning" och "2. Näsandning".</p> <p>C. Avvikande tungposition</p> <p>Beskrivning: Tungspetsen synlig mellan tänderna mer än 2/3 av tiden.</p> <p>D. Ofrivilliga rörelser</p> <p>Beskrivning: Upprepade ofrivilliga rörelser i ansiktet.</p> <p>► Associerade frågeställningar: Förekommer oralmotoriska svårigheter? Jmf "5. Oral motorik".</p>	<p>Symtom</p> <p>Facialis pares Ansiktsdeformitet Tonusavvikelse Munandning Bettavvikelse</p> <p>Tics Tremor Dystoni Spasticitet</p>
<p>2</p>	<p>Näsandning</p> <p>A. Stäng munnen och ta fem djupa andetag genom näsan</p> <p>Kriterium: Klarar inte att andas 5 ggr i följd genom näsan.</p> <p>Om läpparna inte kan slutas får patienten eller undersökaren hjälpa till att sluta läpparna manuellt. Bedöms inte om patienten är förkyld.</p> <p>► Associerade frågeställningar: Förekommer andningssvårigheter? Jmf "II. Andning". Har patienten mestadels munnen öppen? Jmf "1. Ansiktet i vila". Är patienten muntorr? Jmf "VI. Muntorrhet".</p>	<p>Andningshinder Munandning</p>
<p>3</p>	<p>Mimik</p> <p>A. Blunda hårt</p> <p>Kriterium: Medför inte en kraftig symmetrisk aktivering av ansiktsmusklerna.</p> <p>► Följdfrågor: Har du några ögonbesvär? Kan du sluta ögonen helt? Har du svårt att öppna ögonen igen?</p> <p>B. Visa tänderna</p> <p>Kriterium: Medför inte en symmetrisk aktivering av läpp- och ansiktsmuskler så tänderna är väl synliga.</p> <p>C. Försök att vissla (blåsa)</p> <p>Kriterium: Kan inte symmetriskt truta och runda läpparna.</p> <p>► Associerade frågeställningar: Förekommer dregling? Jmf "V. Dregling". Är ansiktet asymmetriskt i vila? Jmf "1. Ansiktet i vila". Förekommer oralmotoriska svårigheter? Jmf "5. Oral motorik". Förekommer talsvårigheter? Jmf "6. Tal".</p>	<p>Facialis pares Blefarospasm Muskelsvaghet Hypokinesi Oral dyspraxi</p>

4	Tuggmuskel- och käkfunktion	<p>Muskelsvaghet</p> <p>Käkledsbesvär</p> <p>Trismus – kramper eller spasticitet i tuggmuskler</p> <p>Orofacial smärta</p> <p>Kranialnervspares</p>
	A. Bit ihop hårt på de bakersta tänderna	
	Kriterium: <i>Ingen tydlig symmetrisk aktivitet registreras när två fingrar hålls på käkmusklerna.</i>	
	B. Gapa så stort du kan	
	Kriterium: <i>Kan inte gapa motsvarande pek- och långfingrarnas bredd på patientens vänstra hand. Om framtänderna saknas används tre fingrars bredd som mått.</i>	
▶	Följdfråga: <i>Gör det ont när du tuggar? Gör det ont när du gapar? Har du problem med tänder (eller proteser) eller käkledsbesvär?</i>	
▶	Associerade frågeställningar: <i>Förekommer tuggsvårigheter? Jmf "IV. Tuggning och sväljning". Förekommer andra oralmotoriska svårigheter? Jmf "5. Oral motorik".</i>	
5	Oral motorik	<p>Oralmotorisk funktionsnedsättning</p> <p>Kranialnervspares</p> <p>Muskelsvaghet eller neuro-muskulär sjukdom</p> <p>Oral dyspraxi</p> <p>Bettavvikelse</p> <p>Kort tungband</p> <p>Läpp-, käk- gomspalt</p>
	A. Räck ut tungan så långt du kan	
	Kriterium: <i>Kan inte nå med tungspetsen utanför det läppröda.</i>	
	B. Slicka runt munnen	
	Kriterium: <i>Kan inte föra tungspetsen längs läpparna och når inte mungiporna.</i>	
	C. Blås upp kinderna och håll kvar minst 3 sek	
	Kriterium: <i>Kan inte blåsa upp kinderna utan läckage av luft eller att ljud uppstår.</i>	
▶	Följdfråga: <i>Får du upp dryck i näsan?</i>	
	D. Gapa stort och säg ah-ah-ah [a]	
	Kriterium: <i>Ingen tydlig höjning av gomspenen och mjuka gommen kan iakttas.</i>	
▶	Associerade frågeställningar: <i>Förekommer tugg- och sväljsvårigheter? Jmf "V. Tuggning och sväljning". Förekommer dregling? Jmf "V. Dregling". Är mimiken påverkad? Jmf "1. Ansiktet i vila". Förekommer talsvårigheter? Jmf "6. Tal".</i>	
6	Tal	<p>Försenad tal- och språkutveckling</p> <p>Anartri</p> <p>Dysartri</p> <p>Verbal dyspraxi</p> <p>Stamning – snabbt tal</p> <p>Klang- eller röststörning</p>
	A. Talar inte	
	B. Räkna högt till tio	
	Kriterium: <i>Talet är otydligt med ett eller flera orena ljud eller onormal nasal klang. Under 5 års ålder exkluderas R, S och SJ-ljud vid bedömningen.</i>	
	C. Säga pataka, pataka, pataka	
	Kriterium: <i>Bedöms ej hos barn under 5 års ålder.</i>	
▶	Följdfråga: <i>Har andra svårt att förstå vad du säger? Har du någon hörselnedsättning?</i>	
▶	Associerade frågeställningar: <i>Förekommer oralmotoriska svårigheter? Jmf "5. Oral motorik". Förekommer tugg- och sväljsvårigheter? Jmf "V. Tuggning och sväljning". Förekommer dregling? Jmf "V. Dregling".</i>	

Tabell 3. Symtom som kan vara aktuella för vidare utredning och aktuella remissinstanser

Symtom för utredning		Förslag till remissinstanser		
		Läkare	Tandläkare	Logoped
Avvikande sensorik				
	Överkänslighet i munhålan	x	x	x
	Underkänslighet i munhålan	x	x	x
Andningssvårigheter				
	Andningshinder	x	x	
	Försvagad andningsmuskulatur	x		
	Munandning	x	x	x
Odontologiskt problem				
	Bettavvikelse		x	
	Tandsmärta		x	
	Svampinfektion	x	x	
	Protesproblem		x	
	Tandslitage		x	
	Slemhinneförändringar/mjukdelsskada		x	
	Dålig munhälsa		x	
	Muntorrhet		x	
	Käkledsbesvär		x	
	Orofacial smärta		x	
	Kort tungband	x	x	x
Kraniofacial missbildning				
	Läpp-, käk- gomspalt	x	x	x
	Ansiktsdeformitet	x	x	
	Makroglossi/mikroglossi	x	x	x
Neurologisk avvikelse				
	Oralmotorisk funktionsnedsättning	x	x	x
	Kranialnervspares	x	x	x
	Muskelsvaghet	x	x	x
	Tonusavvikelse - Dystoni	x	x	x
	Blefarospasm	x		
	Tics	x		
	Tremor	x		
	Trismus - kramper/spasticitet i tuggmuskler	x	x	
Ätsvårigheter/Dregling				
	Undernäring, vitaminbrist	x		
	Aptitlöshet	x		
	Försenad ätutveckling			x
	Tuggsvårigheter		x	x
	Sväljsvårigheter	x		x
	Dregling	x	x	x
Talsvårigheter				
	Försenad tal- och språkutveckling			x
	Oral/verbal dyspraxi			x
	Anartri/dysartri			x
	Stamning – snabbt tal			x
	Klang- eller röststörning	x		x
	Muntorrhet		x	